

Ks. JAN PIETRZYKOWSKI¹ SDB
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PRACA POLSKICH SALEZJANÓW W DUSZPASTERSTWIE POLONIJNYM NA TERENIE BERLINA W LATACH 1967-2017

POLISH SALESIANS' WORK IN THE POLISH MINISTRY
IN BERLIN IN THE YEARS 1967-2017

Summary

Since 1967, the pastoral care of Poles in East Berlin was taken by a Salesian from the Province of Cologne, Father Georg Broja from the Upper Silesia. As late as in 1987, the Salesians from the Province of Piła were appointed to work in the capital of the German Democratic Republic. They remained there until 2003. In 1981, Father Konstanty Goławski, a student from the Province of Warsaw, initiated in West Berlin pastoral care for Polish-speaking Catholics. On the 1st of January, 1997 its name was changed to the Polish Catholic Mission. Since 2003, four Polish Salesians have maintained themselves by holding three, full-time pastoral positions granted by the Curia of Berlin. On Sundays, the priests attend upon 4-5 thousand of people.

Keywords: Salesians, Polish ministry, Berlin, Polish Catholic Mission

Streszczenie

Od roku 1967 w Berlinie Wschodnim duszpasterstwem Polaków zajmował się salezjanin z inspektorii kolońskiej, ks. Georg Broja pochodzący z Górnego Śląska. W 1987 r. do pracy w stolicy NRD wyznaczono salezjanów z inspektorii piłskiej, którzy duszpasterzowali tam do 2003 r. Dzięki zaangażowaniu studenta, ks. Konstantego Goławskiego z inspektorii warszawskiej, w 1981 r. w Berlinie Zachodnim powstało duszpasterstwo dla katolików mówiących po polsku. 1 stycznia 1997 r. zmieniono nazwę na Polską Misję Katolicką. Od 2003 r. czterech salezjanów polskich utrzymuje się z trzech etatów duszpasterskich przyznanych przez Kurie Berlińską. W niedzielę księża obsługują od 4 do 5 tys. wiernych.

Słowa kluczowe: salezjanie, duszpasterstwo polonijne, Berlin, Polska Misja Katolicka

¹ Ks. dr hab. prof. UKSW Jan Pietrzykowski SDB jest dyrektorem Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Warszawskiej, wykładowcą Historii Kościoła w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą, profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych. E-mail: j.pietrzykowski@uksw.edu.pl.

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Prawie do zakończenia II wojny światowej tematyka pracy wśród rodaków w licznych skupiskach emigracji zarobkowej na terenie Niemiec nie była obecna w Towarzystwie Salezjańskim. Niektórzy z salezjanów angażowali się tymczasowo do duszpasterstwa wśród wychodźców, ale były to inicjatywy własne, okazjonalne, a tym samym pozbawione ciągłości (Ziobro 1954, 1-3; Kosiński 1996, 197-198). W archiwach salezjańskich zauważa się brak jakichkolwiek zapisów kronikarskich czy też okolicznościowych sprawozdań z przeprowadzonych akcji duszpasterskich na terenie Niemiec. Po latach trudno nawet ustalić dokładnie kiedy, jak długo i w których ośrodkach intensywnie pracował m.in. ks. Antoni Hlond (ADSwP, *Kronika budowy*; Kosiński 1976, 114).

Pierwszym polskim salezjaninem, który wyjechał do Niemiec i pozostał na stałe wśród żyjących tam rodaków był ks. Józef Omasta (1907-1967). W listopadzie 1941 r. w obawie przed aresztowaniem przez gestapo opuścił Szczyrk i udał się do domu nowicjackiego w Ensдорfie położonym w Bawarii². Na tym terenie przebywało dość dużo Polaków, przeważnie zesłanych do pracy w III Rzeszy. W latach 1942-1944 ks. Omasta zaangażował się w tajne duszpasterstwo wśród nich. Po klęsce hitlerowskich Niemiec salezjanin prowadził do 1949 r. duszpasterstwo wśród Polaków zgromadzonych w obozie przejściowym DP (*Displaced Persons*) w Ensдорfie. Następnie obsługiwał rodaków pozostałych w Niemczech i skupionych w ośrodkach w Hohenfels, Bad Reichenhall, Feldfing i na końcu w Monachium, gdzie zmarł 23 lipca 1967 r. i został pochowany na cmentarzu miejskim wśród salezjanów (ASIW, Waloszek 1967).

1. TRUDNE POCZĄTKI OBECNOŚCI POLSKOJĘZYCZNYCH SALEZJANÓW W BERLINIE

Z powodu „żelaznej kurtyny”, „zimnej wojny” i polityki władz partyjno-państwowych salezjanie z kraju nie mogli wyjechać do pracy wśród rodaków za granicą. Dopiero w 1962 r. dwóch księży z inspektorii krakowskiej, tj. Jan Matlak i Jerzy Zawadzki, wyjechało do Peru. Władze komunistyczne doszły do wniosku, że misjonarze nie podejmują działań szkodzących Polsce Ludowej, a wprost przeciwnie – są dobrymi „ambasadorami państwa”³.

² J. Omasta, syn Walentego i Marianny z d. Hubert urodził się 15 III 1907 w miejscowości Świdno koło Kielc. Pierwsze śluby zakonne złożył 15 VIII 1926 na zakończenie nowicjatu w Czerwińsku. Teologię studiował w Turynie i tam 5 VII 1937 otrzymał święcenia kapłańskie (ASIK, *Teka Józef Omasta*).

³ Ks. Franciszek Pytel SDB, pracujący w Czerwińsku n. Wisłą, pełnił obowiązki wiceprzewodniczącego Towarzystwa „Polonia”, i dzięki temu miał szerokie znajomości w kręgach rządowych. Przekonywał on skutecznie władze państwowe, że to właśnie księża poprawią wizerunek Polski za granicą, a to przyczyni się w przyszłości do nawiązania kontaktów kulturalnych z państwami zachodnimi i będzie możliwa wymiana handlowa (AAN, Zamiatąła 2009, Zamiatąła 2012, 222).

Salezjanie z Polski podjęli pracę duszpasterską na terenach niemieckich najpierw w Niemieckiej Republice Demokratycznej, a następnie w Republice Federalnej Niemiec oraz w Berlinie Wschodnim i Zachodnim. W państwie na zachód od Odry i Nysy duszpasterstwo polonijne oficjalnie nie istniało. Kraj ten był prawie protestancki, a nieliczni katolicy żyli jakby w diasporze. Władze partyjno-państwowe z trudem godziły się na pracę księży „wśród Niemców mówiących po polsku”. Dzięki życzliwości proboszcza parafii, ks. Karla Schwarfenbegera, w kościele Najświętszej Maryi Panny w dzielnicy Karlshorst przy Gundelfinger Strasse 36, od roku 1953 odprawiano nabożeństwa w języku polskim (Pietrzykowski 2007, 385). Jednym z pierwszych salezjanów, który od 1967 r. prowadził stałe duszpasterstwo Polaków w Berlinie Wschodnim był ks. Georg Broja (1914-2003), Ślązak należący do prowincji kolońskiej. Nie uczęszczał on do szkół polskich, dlatego też z konieczności posługiwał się gwarą śląską z domu rodzinnego (Arviv der Salesianer).

Liczne sezonowe wyjazdy Polaków za Odrę i Nysę miały miejsce od początku lat siedemdziesiątych. Szybko powstawały skupiska Polaków, którzy wymagali liczniejszej opieki duszpasterskiej. Ks. Broja, ponieważ nie był rozumiany w sensie językowym, otrzymał zakaz głoszenia kazań po polsku, ale za to chętnie służył pomocą przybywającym duszpasterzom⁴.

W 1987 r. opiekę duszpasterską nad Polakami w Berlinie Wschodnim powierzono salezjanom z inspektorii pilskiej. Księża z Polski mogli obsługiwać swoich rodaków w ojczystym języku głównie dzięki życzliwości miejscowego biskupa, proboszczów parafii i pastorów protestanckich. Duszpasterze niemieccy, po uprzednim uzgodnieniu, w odpowiednich godzinach udostępniali Polakom miejsca kultu, a nawet gabloty na ogłoszenia. Salezjanie na terenie Niemieckiej Republiki Demokratycznej, jak i w samym Berlinie mieszkali w budynkach kościelnych (kurialnych, parafialnych i zakonnych). Warunki bytowe mieli podobne, jak inni duszpasterze z Polski. Kuria biskupia wypłacała im pensje miesięczne, a przekazane im do dyspozycji samochody do posługi duszpasterskiej były rejestrowane na instytucje kościelne. Ofiary z tacy zbierane podczas nabożeństw były przeznaczone na dodatkowe zajęcia duszpasterskie (Pawlik 2006, 63-65).

Jako pierwsi salezjanie z Polski przybyli do pracy w Berlinie Wschodnim: ks. Jan Styrna (1927-2002)⁵ i ks. Stanisław Jankowiak. Wkrótce nastąpiła zmiana duszpasterzy. W 1989 r. proboszczem został ks. Franciszek Maziarz (1933-1997) (ASIP, Maziarz 1992, 1-4, ASIP, *Teka Franciszek Maziarz*; Klawikowski 1997), a rok

⁴ Matka ks. Broi nie знаła języka niemieckiego i po II wojnie światowej pozostała w Polsce. Władze kościelne Polski i NRD porozumiały się między sobą i Delegatem Episkopatu Polski do spraw emigracji polskiej w krajach RWPG został ks. prałat dr Jerzy Pawlik z diecezji katowickiej, a ze strony niemieckiej opiekę sprawował bp Theodor Hubrich ze Schwerina (Kant 2005, 387-388).

⁵ J. Styrna ur. 28 V 1927 w Wokowicach, par. Szczepanów w diec. tarnowskiej. Pierwsze śluby zakonne złożył 2 VIII 1950 na zakończenie nowicjatu w Czerwińsku. Filozofię studiował w Kutnie-Woźniakowie, a teologię w Łądzie n. Wartą, gdzie 18 V 1958 otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1972-1981 był proboszczem parafii Św. Krzyża w Rumi i dyrektorem domu zakonnego. Następnie pracował wśród Polaków w NRD, a w latach 1989-1996 wśród Niemców w RFN. Zmarł 20 X 2002 w Gdańsku i został pochowany na cmentarzu w Rumi (ASIP, *Teka Jan Styrna*; Romanowicz 1986; Niesporek 2006, 281).

później jego wikariuszem ks. Zbigniew Mroczkowski. Okresowo pracowali tam jeszcze ks. Krzysztof Hagedorn i ks. Eugeniusz Łodyka. 29 października 1992 r. Rektor Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech, ks. Franciszek Mrowiec, utworzył dekanat berliński i ks. Maziarz otrzymał nominację na dziekana okręgu wschodniego, a ks. Henryk Paszek z PMK został mianowany ojcem duchownym. Miejscowości, do których docierali salezjanie z posługą duszpasterską, było bardzo wiele, przy czym większość miała charakter tymczasowy lub doraźny. W samym Berlinie Wschodnim były dwa punkty: jeden w Weissensee, a drugi na Karlshorst przy Gundelfinger Strasse 36. Poza stolicą salezjanie dojeżdżali w niedzielę przed południem do Bernau koło Berlina, a po południu do Fürstenwalde, gdzie znajdował się duży ośrodek przemysłu maszynowego. W cyklu dłuższym niż tygodniowy obsługiwano wspólnoty Polaków w Neuruppin, Luckenweld oraz w Wittenberg nad Łabą. Okazyjnie dojeżdżano też do innych miejscowości, z okazji pobytu Polaków na wykopkach czy innych pracach polowych. Stałe miejsca dojazdu to Brandenburg, Greifswald, Fürstenwalde, Eberswalde-Finow, Toltow, Ludwigsfelde, Schwedt i Zernsdorf. Oprócz Mszy św. sobotnio-niedzielnymi organizowano czwartkowe spotkania katechetyczne dla młodszych pracowników. Problem katechezy dzieci początkowo nie istniał; robotnicy byli tu bez rodzin (ASIW, Kronika Polskiego Duszpasterstwa Katolickiego w Berlinie, 29 X 1992; ASIW, Maziarz 1992, 8-11; Kant 2005, s. 388-389). Duszpasterze w niedziele i soboty obsługiwali około 800 Polaków. Działalność księży oficjalnie była skierowana tylko do robotników kontraktowych i w umowie między episkopatem polskim a biskupami z NRD nie wspomniano o Polonii w Berlinie Wschodnim. Po upadku muru berlińskiego Polski Ośrodek Duszpasterski w Berlinie (Wschodnim) jeszcze przez kilka lat utrzymywał swoją odrębność (ASIW, Maziarz 1992, 5-7).

Dekretem arcybiskupa berlińskiego kard. Georga Sterzinsky z 19 września 1995 r. zniesiono dwa duszpasterstwa dla Polaków: jedno w Berlinie Zachodnim i drugie w Berlinie Wschodnim i utworzono niejako nową placówkę duszpasterską o nazwie *Missio cum cura animarum für polnisch sprechende Gläubige im Erzbistum Berlin*. Dotychczasowa placówka duszpasterska na Karlshorst obsługiwana przez salezjanów z inspektorii pilskiej otrzymała status Filii Misji. Do dekretów dołączono szczegółowe instrukcje. Zgodnie z nimi Filia była placówką samodzielną, która mogła przygotowywać do sakramentów św., wypełniać te same obowiązki duszpasterskie co uprzednio. Filia duszpasterska zgodnie z prawem nie mogła posiadać własnej pieczętki okrągłej, a najwyżej stempel (podłużny z napisem Filia). Odtąd przy Filii na Karlshorst nie było Rady Duszpasterskiej, a tylko dwie osoby mogły wchodzić w skład Rady Pastoralnej przy Polskiej Misji Katolickiej w Berlinie obsługiwanej przez salezjanów z inspektorii warszawskiej. Sprawy finansowe zostały rozdzielone i zarówno główny ośrodek duszpasterski jak i jego filia rozliczały się w kurii osobno. Dekret kard. G. Sterzinsky i dołączone szczegółowe instrukcje obowiązywały od 1 października 1995 r. (ASIW, *Teka Berlin*, G. kard. Sterzinsky do ks. F. Maziarza).

Salezjanie polscy pracujący w Berlinie mieli przyznanych przez kurię pięć etatów duszpasterskich. Z powodu trudności finansowych archidiecezji berlińskiej i wprowadzonych oszczędności w 2003 r. zlikwidowano dwa etaty dla księży i jednocześnie ośrodek w Berlinie Wschodnim. Jako ostatni z salezjanów z inspektorii pilskiej pracował tam od 1 stycznia 1998 r. ks. Eugeniusz Łodyka. Po nim opiekę duszpasterską nad Polakami w dzielnicach Karlshorst i Mitte przejęli salezjanie z inspektorii warszawskiej pracujący w PMK w Berlinie Zachodnim (ASIW, Kronika Polskiego Duszpasterstwa Katolickiego w Berlinie; Relacja pisemna Wyszo-mierskiego; Żurek 2006, 102).

Księża z inspektorii pilskiej pracujący w Berlinie (Wschodnim). Wykaz sporządzono na podstawie akt personalnych przechowywanych w ASIP i relacji ks. Eugeniusza Łodyki:

- Styrna Jan 1 VII 1986 – 1 VII 1989
- Jankowiak Stanisław 1 VII 1988 – 1 VII 1990
- Maziarz Franciszek 11 IX 1989 – 16 IV 1997
- Mroczkowski Zbigniew 1 VII 1990 – 31 XII 1997
- Łodyka Eugeniusz 1 I 1998 – 10 X 2003
- Hagedorn Krzysztof 21 I 1998 – VII 1999.

2. STAŁA OBECNOŚĆ SALEZJANÓW WŚRÓD POLAKÓW W NIEMCZECH

Inną grupę stanowili ci księża, którym w późniejszym okresie udało się wyjechać z Polskiej Republiki Ludowej do Federalnej Republiki Niemiec w celu prowadzenia duszpasterstwa wśród żyjących tam rodaków. Od 25 stycznia 1972 r. salezjanin z inspektorii krakowskiej, ks. Józef Komar (1914-1998), został proboszczem Polskiej Misji Katolickiej w Ingolstadt⁶. Trudna sytuacja ekonomiczna w Polsce na początku lat 80. zmusiła wielu rodaków do szukania zarobku w Berlinie Zachodnim. Władze niemieckie ze względów humanitarnych milcząco aprobowały przyjazd nielegalnych i licznych imigrantów. Udzieliły one polskim „gościom” znacznej pomocy materialnej, m.in. przyznano im prawo do pomocy socjalnej, zlegalizowano wszystkie pobyty, ułatwiano uzyskiwanie mieszkań i dostęp do pracy. Wśród samych Niemców ożywiła się działalność charytatywna, organizowano zbiórki darów i paczek, które wysyłano po polskich diecezji oraz parafii (Księga Jubileuszowa 1995, 35; Szulczyński 1992, 8-9).

⁶ J. Komar, ur. 9 VII 1914 w Medynie k. Zbaraża. Nowicjat odbył w Czerwińsku i tam 3 VIII 1937 złożył pierwszą profesję zakonną. Filozofię studiował w Marszałkach, a teologię w Krakowie, gdzie 11 VI 1944 otrzymał święcenia kapłańskie. Po rezygnacji z pracy w Ingolstadt do 1992 był kapłanem w szpitalu gruźliczym w Donaustauf k. Regensburga. Następnie wrócił do Polski i 17 I 1998 zmarł we Wrocławiu (ASIW, *Teka Józef Komar*; Pietrzykowski 2007, 384).

Do lat 80. brak jest dokładniejszych danych na temat okazjonalnego duszpasterstwa Polaków w Berlinie Zachodnim⁷. Sporadycznie do 1964 r. ks. Melchior Grosseck (zm. 9 VII 1967 r.) odprawiał „polskie Msze św.” w kościele św. Pawła na Moabicie. Proboszcz tej parafii, ks. Wolfgang Soldes, głosił kazania po niemiecku, ponieważ uważał, że dla wymierającej grupy nie będzie uczył się języka polskiego. We wrześniu 1975 r. do Berlina Zachodniego przyjechał na studia salezjanin z inspektorii warszawskiej, ks. Konstanty Goławski. Poza zajęciami na uczelni był on wikariuszem w Berlinie-Wittenau i dodatkowo od ks. Soldesa przejął duszpasterstwo Polaków. Od 1 stycznia 1976 r. wprowadził on regularne nabożeństwa po polsku we wszystkie 1 i 3 niedziele miesiąca i wszystkie święta roku kościelnego (Marcisz 1996, 100; Relacja ustna Goławskiego).

W wyniku napływu „emigracji solidarnościowej” coraz więcej Polaków gromadziło się w świątyni św. Ludgerusa. Ks. Goławski jako pierwszy dostrzegł ten problem i domagał się rozwiązań generalnych, a nie połowicznych czy dorywczych, tj. powołania Polskiej Misji Katolickiej w Berlinie i oddelegowania stałych księży do jej prowadzenia. Sprawą tą usiłował zainteresować bp. Bronisława Dąbrowskiego (14 II 1977) i kard. Władysława Rubina (21 IV 1979), na bieżąco informował ks. Stefana Leciejewskiego, Rektora Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech Zachodnich (Ks. K. Goławski do bp. Sz. Wesołego). Miejscowy Ordynariat Biskupi nie wykazywał większego zainteresowania, a nawet bagatelizował ten problem. Wikariusz Generalny Berlina Zachodniego stwierdził w liście do ks. Leciejewskiego, że nie ma Polaków, a dla jeszcze mówiących po polsku biskupi Berlina zrobili wszystko (Bischofliches Ordinariat Berlin). Tymczasem liczni polscy katolicy z Berlina Zachodniego wielokrotnie dawali dowody swojego istnienia i czynnej obecności w życiu religijnym (Notatka ks. K. Goławskiego).

Znaczącym krokiem naprzód był przyjazd z Rzymu bp. Szczepana Wesołego (6 IX 1981), delegata Prymasa Polski do spraw duszpasterstwa polonijnego. Oprawił on Mszę św. dla Polaków, a następnie złożył wizytę w Kurii Biskupiej. Niemieckie władze kościelne wyraziły zgodę na rozszerzenie struktur duszpasterstwa Polaków w Berlinie Zachodnim, ale kategorycznie zażądały nowego księdza⁸. Na usilne nalegania salezjanina, biskup berliński Joachim Meisner 25 grudnia 1981 r. erygował w Berlinie duszpasterstwo dla katolików mówiących po polsku. Dopiero 1 stycznia 1997 r. zmieniono nazwę Polskiego Duszpasterstwa Katolickiego na Polską Misję Katolicką. Od 1 marca 1982 r. pierwszym proboszczem tej największej parafii personalnej w Niemczech został ks. Jan Łaskiewicz (1919-1988) przynależący do inspektorii warszawskiej⁹ (Kant 2005, 378-380).

⁷ W 1928 na terenie Wielkiego Berlina były 62 parafie, w których pracowało 19 księży ze znajomością języka polskiego. Tylko w 7 parafiach regularnie odprawiano nabożeństwa po polsku (Gatz 1994, 201).

⁸ „Bp Wesoły jest przekonany, że prowadzenie duszpasterstwa dla Polonii w Berlinie Zachodnim należy się Tobie. Niestety Ordynariat Berliński jest nieubłagany. Nie pomogła też interwencja ks. Leciejewskiego. Jednak pracę powierzą salezjanom” (Ks. inspektor W. Szulczyński do ks. K. Goławskiego). „Nie ma wątpliwości, że dzięki ks. Goławskiemu sprawa duszpasterstwa polskiego w Berlinie może być rozwiązana właściwie” (Bp Sz. Wesoły do p. R. Günther).

⁹ J. Łaskiewicz, syn Teofila i Franciszki z Majewskich, ur. 20 IV 1919 w Zgierzu k. Łodzi. W latach 1934-1938 uczył się w małym seminarium w Łądzie, następnie został przyjęty do nowicjatu

Przez pierwszych kilka lat parafia polska w Berlinie Zachodnim borykała się z dużymi trudnościami lokalowymi. Ks. Laśkiewicz podczas pierwszego spotkania z Wikariuszem Generalnym ustalił przeniesienie nabożeństw dla Polaków od 28 marca 1982 r. do kościoła Serca Jezusowego przy Altt-Lietzow Strasse 23 w dzielnicy Charlottenburg. Proboszcz niemiecki tej parafii uważał takie rozwiązanie za tymczasowe. W niedzielę 16 stycznia 1983 r., z powodu remontu kaplicy Maria Regina, Polacy zastali zamknięte drzwi tej świątyni. Po kilku dniach Kuria Berlińska poinformowała ks. Laśkiewicza, że do czasu otrzymania kościoła do własnego użytku razem z pomieszczeniami kancelaryjnymi wspólnota polska będzie mogła korzystać w każdą niedzielę o godz. 12.00 z bazyliki św. Jana – prokatedry w dzielnicy Kreuzberg. Dopiero 15 stycznia 1983 r. polskiej wspólnocie katolickiej przyznano do użytku kaplicę Maria Regina, którą rok wcześniej zamknięto przed Polakami.

Po dość trudnych początkach okresu przejściowego i licznych petycjach dopiero od 7 grudnia 1986 r. sytuacja ustabilizowała się. Przyznano Polakom duży zbudowany w latach 60. neogotycki pofranciszkański kościół pw. św. Jana Kapistrana przy Gotz Strasse 65 na Tempelhof. W niedzielę gromadziło się w nim od 4 do 5 tysięcy wiernych uczestniczących w bogatym życiu religijnym, kulturalnym i społecznym (Żurek 2006, 102-103). Poza świątynią centralną, salezianie odprawiali także Msze św. w obozie dla uchodźców na Straistrasse na Spandau, dla polskich więźniów w więzieniu JVA Tegel. Systematycznie wzrastała liczba kościołów filialnych obsługiwanych przez duszpasterzy polonijnych w Berlinie: św. Józefa przy Mühlstrasse na Wedding czy też St. Marien na Spandau (*List Parafialny* 2007, 23-32).

W 2004 r. archidiecezja berlińska na skutek deficytu finansowego sprzedała „kościół Polski”. Katolicy polskojęzyczni przyjęli ten fakt z ubolewaniem i niezrozumieniem. Ponownie rozpoczęły się trudne negocjacje, a nawet wysyłanie zbiorowych listów protestacyjnych, zainteresowanie tą sprawą środków społecznego przekazu itp. Kard. G. Sterzinsky dekretem z 24 maja 2004 r. przyznał Polskiej Misji Katolickiej w Berlinie dużą i piękną bazylikę św. Jana Chrzciciela, znajdującą się na pograniczu dzielnic Kreuzberg i Neukölln (*List Parafialny* 2007, 14-15).

Od połowy września 1984 r. proboszcz otrzymał do pomocy wikariusza – ks. Zbigniewa Korcza. Dynamiczny rozwój duszpasterstwa polskiego w Berlinie nastąpił za kolejnego proboszcza ks. Henryka Paszka (1932-2005)¹⁰, który w latach

w Czerwińsku i na jego zakończenie 2 VIII 1939 złożył pierwsze śluby zakonne. Latem 1940 przybył do WSD TS w Krakowie, gdzie studiował filozofię i teologię. Świecenia kapłańskie przyjął 8 VI 1946 w Warszawie. Pracował przeważnie w duszpasterstwie parafialnym, w latach 1967-1970 był proboszczem w Łądzie, a do 1976 proboszczem w Głównych k. Słupska. Zmarł 6 III 1988 w Łodzi (ASIW, *Teka Jan Jaśkiewicz*; Ks. W. Szulczyński do ks. S. Leciejewskiego; Bienkowski 1988, 1-5).

¹⁰ H. Paszek, ur. 5 VI 1932 w miejscowości Piotrowo, par. Łądek, diec. włocławska, jako syn Jana i Jadwigi z d. Myszel. W latach 1947-1950 uczył się w małym seminarium w Łądzie. Pierwsze śluby zakonne złożył 2 VIII 1951 na zakończenie nowicjatu w Czerwińsku. Filozofię studiował w Kutnie-Woźniakowie, teologię w Łądzie i tam 29 VI 1960 otrzymał święcenia kapłańskie. Następnie pracował jako katecheta i duszpasterz w Płocku, Pile, Gdańsku-Oruni i Pile. Był przełożonym domu zakonnego i rektorem kościoła w Gdańsku-Oruni (1976-1979), dyrektorem domu i probosz-

1987-1999 kierował tą placówką (ASIW, *Teka Berlin*, Protokół 1987). W czerwcu 1989 r. przybył do Berlina Zachodniego ks. Ignacy Chodźko i obsługiwał Filialny Ośrodek Duszpasterski Berlin Północno-Zachodni, obejmujący kościół św. Józefa i kościół Najświętszej Maryi Panny. Od sierpnia 1991 r. do lipca 1993 r. w Polskiej Misji Katolickiej pracował trzeci ksiądz – Jacek Pajewski, a od lipca 1993 r. jeszcze czwarty – Leszek Ruciński, i wkrótce Kuria Berlińska przyznała czwarty etat dla duszpasterzy (ASIW, *Teka Berlin*, Sprawozdanie 1987; ASIW, *Teka Berlin*, Protokół z wizytacji 1991).

Po utworzeniu jednego duszpasterstwa polskiego w Berlinie (19 IX 1995) ks. H. Paszek został mianowany przez kard. G. Sterzzinsky odpowiedzialnym za całość misji, a księży z inspektorii warszawskiej i inspektorii pilskiej mieli razem pięć etatów duszpasterskich. Mimo iż władze diecezjalne w 2003 r. zlikwidowały placówkę na Karlshorst, a pozostałym czterem salezjanom polskim przydzieliły tylko trzy etaty, to księży z prowincji warszawskiej pozostali na „swojej placówce” i ponadto przejęli obowiązki po salezjanach z inspektorii pilskiej. Na wniosek salezjanów bp Weider podzielił etaty pomiędzy czterech księży. Redukcja finansowa objęła także personel świecki. Zwolniono wtedy organistę, a po 0,5 etatu przyznano sekretarce i sprzątacze (ASIW, Ogłoszenia Duszpasterskie; Relacja pisemna Pajewskiego). W pracy pastoralnej księży kierowali się statutem dla duszpasterstwa narodowościowego. W strukturach zakonnych polscy księży przynależą do Domu Salezjańskiego w Berlinie na Wannsee (ASIW, *Teka Berlin*, Statut; ASIW, *Teka Berlin*, G. kard. Sterzzinsky, Dekret; Ks. H. Paszek do ks. Z. Malinowskiego).

Wykaz duszpasterzy z inspektorii warszawskiej pracujących w PMK w Berlinie:

Proboszcz		Wikariusze, współpracownicy	
Daty	Nazwisko i Imię	Daty	Nazwisko i Imię
3 I 1982 - 30 VI 1987	Łaskiewicz Jan	15 IX 1984 - V 1985 10 X 1985 - 1 VII 1987	Korcz Zbigniew Paszek Henryk
1 VII 1987 - 31 VIII 1999	Paszek Henryk	1 VII 1987 - 31 VI 1991 1 VI 1989 - 31 VIII 2000 3 VIII 1991 - 1 IX 1999 1 VII 1993 - 31 VII 1998	Miszczyk Czesław Chodźko Ignacy Ruciński Leszek Wyszomierski Marek
3 VIII 1991 - 1 IX 1999	Pajewski Jacek	1 IX 1999 - 31 VIII 2004 1 IX 2000 - 31 VIII 2003 25 VIII 2002 - 31 VII 2011 1 IX 2004 - 31 VII 2010 1 VIII 2005 -	Brzostek Wiesław Wójcik Stanisław Kędzierski Marek Majchrzak Wojciech /emeryt/ Barganowski Jerzy
1 X 2006 - 31 VII 2011	Niewęglowski Tadeusz	1 VIII 2007 - 1 VIII 2011 - 31 VII 2016	Jeżewski Grzegorz\ Hebrowski Lech
1 VIII 2011 -	Kędzierski Marek	1 VIII 2013 - 1 VIII 2016 - 31 VII 2017	Szestowski Stanisław Trendziuk Waldemar

Zestawienie wykonano na podstawie danych przechowywanych w ASIW, *Teka Berlin* (25 lat Polskiej Misji Katolickiej 2007, 61-63).

czem parafii św. Teresy w Łodzi (1979-1985). Przez kolejne 2 lata pełnił obowiązki wikariusza PMK w Berlinie Zachodnim. Po powrocie do kraju został skierowany do Żyrardowa, gdzie prowadził kancelarię parafialną i pomagał w duszpasterstwie. Zmarł 28 VII 2005 w Żyrardowie i został pochowany na cmentarzu św. Wincentego (Dofy) w Łodzi (ASIW, *Teka Henryk Paszek*).

Aktywność pracujących w Berlinie salezjanów potwierdzają istniejące i powstające nowe grupy przy kościele: Koło Ministrantów, Rada Duszpasterska, Żywy Różaniec, Ruch Światło-Życie, Klub Seniora, Klub Inteligencji Katolickiej, chór dziecięcy „Berlińskie Wróbelki”, schola „Promyczki”, chór mieszany „Auxilium”, Kółko Teologiczne, Koło Przyjaciół Radia Maryja itd. Przy parafii działa biblioteka, a w latach 1988-1999 regularnie wydano 47 numerów kwartalnika „Słowo”. Dla około 500 uczniów prowadzono w 18 grupach zajęcia katechetyczne. W zakrystii nauczano 145 dzieci przedmiotów ojczyстых (języka polskiego, historii). Nauczycielka języka polskiego prowadziła zespół teatralny, z którym kilkakrotnie przygotowała popularne jasełka. Pomieszczenia kościelne były wykorzystywane na cykliczne wystawy malarskie, Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej, koncerty, odczyty, występy artystyczne i spotkania z wybitnymi ludźmi (ASIW, Ogłoszenia Duszpasterskie; Szulczyński 1999, 64-66; Żurek 2006, 104-107).

ZAKOŃCZENIE

Formę zorganizowaną pracy salezjanów polskich w Niemczech obserwuje się dopiero po upadku III Rzeszy, kiedy to księża – byli więźniowie pełnili posługę duchową i towarzyszyli poszkodowanym rodakom przebywającym w obozach przejściowych DP, kompaniach wartowniczych, sanatoriach, szpitalach, a nawet więzieniach. Żaden z nich nie sprzeniewierzył się powołaniu kapłańskiemu i zakonnemu w tym trudnym i niepewnym okresie. Ze względu na złożoną i niekorzystną sytuację polityczną nowi salezjanie z Polski mogli wyjechać do podzielonych Niemiec dopiero na początku lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia. Pracowali oni w ciężkich warunkach, wśród robotników kontraktowych w NRD oraz dwóch PMK na terenie RFN. Dzielili tam los przebywających Polaków i wydatnie przyczynili się do powstania i rozwoju PMK w Berlinie. Od początku była to najliczniejsza obcojęzyczna wspólnota katolicka. Wiele wysiłku duszpasterze włożyli w przyznanie im odpowiednich miejsc do sprawowania służby Bożej i zapewnienia minimalnych warunków mieszkaniowych. Ponadto był to znaczny wkład salezjanów w opiekę duszpasterską nad starą i nową postsolidarnościową emigracją Polaków w Niemczech.

BIBLIOGRAFIA:

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie – AAN, *Urząd do Spraw Wyznań*, sygn. 133/29 k. 93.
- Archiwum Domu Salezjańskiego w Przemyślu – ADSwP, *Kronika budowy zakładu 1909-1912*.
- Archiwum Salezjańskie Inspektorii Krakowskiej – ASIK, *Teka Józef Omasta*, karta personalna (rps).
- ASIK, *Teka Walenty Kozak*.

- Archiwum Salezjańskie Inspektorii Pilskiej – ASIP, *Teka Jan Styrna*, karta personalna. Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Janie Styrnie. Rumia (mps).
- ASIP, Maziarz, Franciszek. 1992. *Duszpasterstwo polskie w Berlinie po drugiej wojnie światowej*. Berlin (mps).
- ASIP, *Teka Franciszek Maziarz*.
- Archiwum Salezjańskie Inspektorii Warszawskiej – ASIW, *Kronika Polskiego Duszpasterstwa Katolickiego w Berlinie 1987-1999*. Berlin (mps).
- ASIW, Kronika Polskiego Duszpasterstwa Katolickiego w Berlinie 1987-1999, 29 X 1992.
- ASIW, Ogłoszenia Duszpasterskie. Polskie Duszpasterstwo Katolickie w Berlinie, t. 1. 1985-1996.
- ASIW, Romanowicz, Jan. 1986. *Kronika duszpasterstwa polskiego na terenie diecezji Erfurt-Meiningen (1970-1986)* (mps).
- ASIW, *Teka Berlin*, G. kard. Sterzinsky do ks. F. Maziarza, Leiter der Filiale in St. Marien, Berlin-Karlshorst, Berlin 19 IX 1995, J-Nr:B/A-516/95; Bp W. Weider do ks. F. Maziarza, Berlin 19 IX 1995.
- ASIW, *Teka Berlin*, Protokół zdawczo-odbiorczy z przekazania Polskiego Duszpasterstwa Katolickiego w Berlinie Zachodnim przez ks. J. Łaskiewicza, ks. H. Paszkowi, Berlin 10 VI 1987, s. 1-4 (mps).
- ASIW, *Teka Berlin*, Sprawozdanie z działalności duszpasterskiej w roku 1987.
- ASIW, *Teka Berlin*, Protokół z wizytacji kanonicznej przeprowadzonej przez ks. inspektora Z. Malinowskiego 10-13 III 1991.
- ASIW, *Teka Berlin*, Statut, 4 I J. Nr B/A-11/95.
- ASIW, *Teka Berlin*, G. kard. Sterzinsky, Dekret na pozwolenie otwarcia domu zakonnego w Berlinie, Berlin 30 III 1994, J. Nr B/E-924/93.
- ASIW, *Teka Henryk Paszek*, karta personalna.
- ASIW, *Teka Jan Łaskiewicz*, karta personalna.
- ASIW, *Teka Wspomnienia pośmiertne*. Walenty Waloszek. 1967. Wspomnienie pośmiertne o ks. Józefie Omaście. Bamberg (mps).
- Archiwum Salezjańskie Inspektorii Wrocławskiej – ASIWr, *Teka Józef Komar*, karta personalna.
- Arviv der Salesianer Don Bosco München – *Teka Georg Broja (Wspomnienie pośmiertne)*.
- Bieńkowski, Jan. 1988. *Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Janie Łaskiewiczu*. Warszawa (mps).
- Bischofliches Ordinariat Berlin An den Delegaten für die Polen in Deutschland Msgr. S. Leciejewski. Berlin 24 II 1981 (zbiór prywatny ks. Goławskiego).
- Bp Sz. Wesoly do p. R. Günther. Roma 31 XII 1981 (zbiór prywatny ks. Goławskiego).
- Gatz, Franz. 1994. *Geschichte des Kirchlichen Lebens in der Minderheit*, t. 3: *Katoliken in der Minderheit*. Freiburg: Verlag Herder.
- Kant, Bronisław. 2005. *Polscy Salezianie na misjach*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

- Klawikowski, Zenon. 1997. *Ksiądz Franciszek Maziarz (Wspomnienie pośmiertne)*. Piła (mps).
- Kosiński, Stanisław. 1976. Dzieje polskich salezjanów wśród emigracji w latach 1893-1975. W: *Idąc tedy nauczajcie. Sto lat misji salezjańskich*, red. Stefan Pruś, 102-120. Kraków-Łódź: Towarzystwo Salezjańskie.
- Kosiński, Stanisław. 1996. Kozak Walenty SDB (1870-1954), przełożony, proboszcz. W: *Słownik biograficzny katowickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. Mieczysław Pater, 197-198. Katowice: Księgarnia św. Jacka w Katowicach.
- Ks. H. Paszek do ks. Z. Malinowskiego, Berlin 4 X 1995.
- Ks. inspektor W. Szulczyński do ks. K. Goławskiego, Łódź 8 X 1981.
- Ks. K. Goławski do bp. Sz. Wesołego. Berlin 4 VIII 1981 (zbiór prywatny ks. K. Goławskiego).
- Ks. W. Szulczyński do ks. S. Leciejewskiego, Łódź 4 II 1982 (zbiór prywatny ks. K. Goławskiego).
- Księga Jubileuszowa duszpasterstwa polskiego w Niemczech*, red. Franciszek Mrowiec i Kazimierz Kosicki. 1995. Würzburg: Polnisches Oberseelsorgrabt in der Bundearepublik Deutschland.
- List Parafialny 25 lat Polskiej Misji Katolickiej w Berlinie*, red. Marek Wyszomierski. 2007. Berlin: Polskie Duszpasterstwo Katolickie.
- Marcisz, Beata. 1996. Duszpasterstwo polskie w Berlinie w XIX i XX wieku. W: *Migracja i migracje jako doświadczenie europejskie na przykładzie niemieckich metropolii w XIX i XX wieku. Polacy w Zagłębiu Ruhry i Berlinie*, red. Dietlef Briesen i Zbigniew Frasz, 95-103. Wrocław: Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Niesporek, Józef. 2006. Ośrodek duszpasterski Lipsk. W: *Duszpasterstwo polskojęzyczne w Niemczech 1945-1989*, red. Sabina Bober i Stanisław Budyn, 279-284. Lublin-Hanower: Liber Duo.
- Notatka ks. K. Goławskiego z rozmowy z ks. Tanzmannem, referentem pastoralnym Berlina Zachodniego. Berlin 4 VIII 1981 (zbiór prywatny ks. Goławskiego).
- Pawlik, Jerzy. 2006. Opieka duszpasterska nad pracownikami kontraktowymi w NRD. W: *Duszpasterstwo polskojęzyczne w Niemczech 1945-2005*, red. Sabina Bober i Stanisław Budyn, 59-70. Lublin-Hanower: Liber Duo.
- Pietrzykowski, Jan. 2007. *Salezjanie w Polsce 1945-1989*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Relacja pisemna ks. K. Goławskiego, Warszawa 20 I 2012.
- Relacja ustna ks. K. Goławskiego, Warszawa 20 I 2012.
- Relacja pisemna ks. M. Wyszomierskiego. Żyrardów 2 III 2012.
- Relacja pisemna ks. J. Pajewskiego, Karden 12 VIII 2015 (w posiadaniu autora).
- Romanowicz, Marian. 1986. *Kronika duszpasterstwa polskiego na terenie diecezji Erfurt-Meiningen 1970-1986*.

- Szulczyński, Andrzej. 1999. Dziesięć lat Polskiego Duszpasterstwa Katolickiego w Berlinie (1982-1992). W: *10 lat Polskiego Duszpasterstwa w Berlinie*, red. Andrzej Szulczyński, 7-25. Berlin: Wydawnictwo Słowo.
- Zamiatała, Dominik. 2009. *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945-1989*, t. 1: *Problematyka organizacyjno-pastoralna*. Kielce: Jedność.
- Zamiatała, Dominik. 2012. *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945-1989*, t. 2: *Działalność duszpasterska i społeczna zakonów w latach 1945-1989*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej.
- Zbiory prywatne ks. Konstantego Goławskiego, Warszawa 2012.
- Ziobro, Aleksander. 1954. *Wspomnienie pośmiertne o śp. Walentym Kozaku*. Pogrzebień (mps).
- Żurek, Henryk. 2005. Polska Misja Katolicka. Berlin. W: *Duszpasterstwo polskojęzyczne w Niemczech 1945-1989*, red. Sabina Bober i Stanisław Budyn, 96-110. Lublin-Hanower: Liber Duo.